

VÁMOSI KATALIN**APOSTOLI BUZGÓSÁGÚ APÁTPLÉBÁNOS A FELSŐMISKOLCI PLÉBÁNIÁN – HAHODI RÉTAY KÁLMÁN KULTÚRMISSZIÓJA**

A Pastor with Apostolic Zeal at the Upper Miskolc Parish – The Cultural Mission of Kálmán Réтай of Hahod. On 14 September 1909, Kálmán Réтай of Hahod assumed leadership of the Upper Miskolc parish (today the Parish of Saint Anne), succeeding György Zábrátzky, who had been appointed to the Lower Miskolc (Mindszent) parish. By that time, Réтай already had a notable record of cultural mission work. He had served as editor of Egyházi Műipar (Ecclesiastical Applied Arts), a journal of ecclesiastical applied arts published in Budapest, and during his tenure at the parish of Borsodszirák, he had established both a public library and a Christian Consumer Cooperative. He was also an active member of the Pázmány Association of Catholic Writers and the National Association of Catholic Circles.

Already in 1909, Réтай expressed to his parishioners in Miskolc his intention to unite the city's Catholic community through cultural engagement. As parish priest of Upper Miskolc, he went on to found the Miskolc Catholic Reading Circle, later known simply as the Catholic Circle, serving as its president. He also oversaw the construction of their community cultural center and launched the monthly journal Miskolci Katolikus Tudósító (Catholic Reporter of Miskolc). The significance of this publication is underscored by the fact that even before the First World War, it inspired similar Catholic periodicals in cities such as Kassa, Bártfa and Nagyszeben, following the model Réтай introduced in January 1912.

Keywords: Upper Miskolc Parish, Catholic Circle, cultural mission, Egyházi Műipar (Ecclesiastical Applied Arts), Miskolci Katolikus Tudósító (Catholic Reporter of Miskolc)

Az alsómiskolci apátplébános, Blazsejovszky Ferenc 1909 áprilisában foglalta el az egri székesfőkáptalan kanonoki székét,¹ helyére – Samassa József egri érsek javaslatára – a kegyúr, azaz a Magyar Királyi Kincstár, személy szerint Wekerle

¹ Vámosi 2018: 133.

Sándor pénzügyminiszter a pályázók közül legalkalmasabbnak Zábrátzky² György felsőmiskolci plébánost találta. A tizenhárom pályázó között harmadik helyen a borsodsziráki plébános, Réta Kálmán is szerepelt. Jellemzésében a következők álltak: „*képzett buzgó lelkipásztor, a nép jólétén fáradhatatlanul munkálkodik, irodalmilag is tevékeny, tiszta életű.*”³ Az 1888. június 26-án Egerben pappá szentelt Réta Kálmán számára nem volt ismeretlen az alsómiskolci plébánia – részben emiatt is pályázott ide –, hiszen hitoktató káplánként, majd vezető segédlelkészként három évet szolgált itt 1895-től.⁴ Ezen időszak alatt a miskolci római katolikus nőegylet⁵ titkári posztját is betöltötte, illetve több hónapig Szirmabesenyőn mint ideiglenes lelkész helyettes működött. A miskolc-alsóvárosi kápláni szolgálatot követően is tartotta egykori híveivel a kapcsolatot, miután 1898. június 15-én Borsodszirákra nevezték ki. Irodalmi tevékenysége is itt, a borsodi településen kezdett el kiteljesedni: 1900-ban a Hóvirág című alkalmi lapot szerkesztette (Bottlik Józseffel együtt), majd 1907-től az Egyházi Műipar című iparművészet szaklapot,⁶ illetve az Egri Egyházmegyei Irodalmi Egyesület kiadásában megjelent Egri Népkönyvtár első sorozatát.⁷

1909. április 14-én Samassa József érsek pályázatot hirdetett a megüresedett felsőmiskolci plébánosi helyre. Réta Kálmán – miután előző évben sikertelenül pályázott az alsómiskolci javadalomra – ide nyújtotta be pályázatát,⁸ végül a hat pályázó közül őt választották ki felsővárosi plébánosnak, hivatalba lépése 1909.

² Zábrátzky formában is találkoztam nevével a forrásokban, de a leveleit ő maga Zábrátzky Györgyként írta alá. Zábrátzky György 1908 novemberében, a pályázat beadásakor már tíz éve, 1898. november 7-től szolgált a felsőmiskolci plébánián. EFL AP ZG 6027/1898.

³ EFL AP ZG 1365/1909.

⁴ Réta Kálmán tíz év kápláni szolgálat után – amelyet (1888. június 30-tól) Mátraballán, (1889. október 11-től) Harsányban, (1890. április 9-től) Detken, (1892. december 16-tól) Jászárokszálláson és utolsó alkalommal (1895. szeptember 17-től) az alsómiskolci plébánián töltött el – került első plébánosi helyére, Borsodszirákra. EFL AP ZG 1365/1909. 1900. november 8-án itt alapította meg a (127 tagú) Szirák és vidéke keresztény fogyasztási és értékesítő szövetkezetet, amelynek célja volt tagjait olcsó és jó minőségű háztartási és gazdasági cikkekkel ellátni és ehhez helyben áruraktárt felállítani. 1901. április 30-án a szomszédos Berentén, majd május 10-én Finkén szintén létrehozott ugyanilyen szövetkezetet.

⁵ Miskolcon 1898-ban adták ki jelentését a miskolci római katolikus nőegylet munkájáról. Hadobás 2005: 91–92.

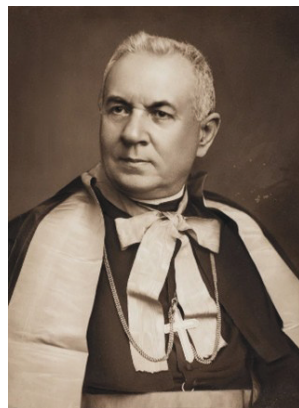
⁶ Réta és Benedek egyházi műiparintézetének házilapja 1900. január 15. – 1913. március 3. között havonta – kezdetben 15-én, majd 30-án – jelent meg. Az induláskor Aczél Lajos, 1900. október 15-től Cziklay Lajos szerkesztette, 1907. február 28-tól tőle vette át Réta Kálmán a munkát, aki a lap megszűnéséig, 1913. március 3-ig nemcsak a szerkesztési feladatokat, hanem a kiadást is végezte. Hittudományi Folyóirat 1909: 539.

⁷ Réta Kálmán borsodsziráki lelkész 1908. november 11-én írt beadványa a megüresedett alsómiskolci plébániára kiírt pályázatra. EFL AP ZG 1365/1909.

⁸ Samassa József egri érsek 1909. április 14-én keltezett VI./1977. számú körlevelében hirdette meg a megüresedett felsőmiskolci plébániai javadalomra a pályázatot. EFL AP MF 1900–1923. 2209/1909.

szeptember 16-án történt meg.⁹ Beadványában a következő indokokat sorakoztatta fel kérelme mellett: nagyobb szolgálatára lehet az egyháznak a vegyes vallású városban, ahol a lelkipásztori teendők elvégzése után fennmaradó szabadidejében többet foglalkozhat irodalommal, mivel a mezőgazdasággal együtt járó gondok és bajok nem foglalják le, ugyanis falun a gazdasági teendők idejének java részét lekötötték. Ezenkívül nem egymagának kell minden feladattal megbirkózni, hiszen Miskolcon káplánok segítik majd szerteágazó munkáját. Az irodalmi munkához szükséges eszközök is jobban rendelkezésére állnak itt, mint faluhelyen, így ezeket a teendőket sikeresebben végezheti a városban, azaz a katolikus folyóiratokban megjelenő írásait könnyebben publikálhatja, és a lapok szerkesztését, illetve kiadásukat is gördülékenyebben végezheti. Legújabb tervei között hitszónoklati folyóirat alapítása szerepelt az egyházmegyei papság bevonásával.¹⁰

Rétay Kálmán (Pest, 1865. október 10. – Budapest, 1946. február 2.) apátplébános, esperes portréja (fotó, papi szolgálat a miskolci Szent Anna-plébánián: 1909–1940.),¹¹ Szent Anna Egyházközség Kolping-háza, Miskolc (Felvétel: Mészáros Viktória)

⁹ EFL AP MF 5017/1909., EFL AP MF 1900–1923. 3240/1909. Pályázók voltak rajta kívül: Kucsera Ferenc hajdúdorogi lelkész, Perényi László főszékesegyházi káplán, Demeter István pusztagyendai h. káplán, Csepela Lajos ózdi káplán és Meyer Béla sajószögedi plébános. Az Egyházmegyei Hivatal listázta és rangsorolta a pályázókat, első helyen ajánlotta Wekerle Sándor pénzügyminiszternek a plébániai hely betöltésére Rétay Kálmánt, utána Kucsera Ferencet, majd Csepela Lajost. Indoklásuk szerint a pályázók közül Rétay Kálmán a legméltóbb a tapintatot és felkészültséget igénylő plébánia vezetésére, ezért őt ajánlották első helyen buzgó, fedhetetlen életvitele, a társadalmi mozgalmakkal szemben avatott, sikeres, önzetlen, meggyerő modora és műveltsége, dicséretes szorgalma alapján.

¹⁰ Rétay Kálmán borsodsziráki lelkész 1909. április 29-én írt beadványa a megüresedett felsőmiskolci plébániára kiírt pályázatra. EFL AP MF 3240/1909.

¹¹ Tizenegy év borsodsziráki papi szolgálat után harmincegy éven keresztül a felsővárosi egyházközséget vezette egészen nyugdíjazásáig, 1940. július elsejéig. Két évvel korábban, 1938-ban tartotta aranymiséjét a miskolci Szent Anna-templomban. Esperessé 1921-ben választották meg, majd két évvel később poroszlói címzetes apáttá nevezték ki. Igazgatósági tagja volt a Katolikus Körök Országos Szövetségének, levelező tagja a Múzeumi Bizottságnak, rendes tagja a katolikus írókból tömörült Pázmány Egyesületnek és a Lévy József Egyesület irodalmi szakosztályának, a Miskolci Nemzeti Kaszinónak, valamint választmányi tagja az Egri Egyházmegyei Irodalmi Egyesületnek. Érdekelték a város és vármegye ügyei is, Borsod vármegye törvényhatósági bizottságába 1888-ban választották be. 1928-ban Miskolcon adták ki az általa szerkesztett jubileumi emlékkönyvet a felsővárosi egyházközség százéves fennállása alkalmából, egy évvel később pedig „A Miskolc-felsővárosi Oltáregyesület szervezete és működése” című kiadványa jelent meg. Dobrossy 2002: 153.

Felsővárosi Szent Anna-templom és -plébánia (1908., képeslap,
Herman Ottó Múzeum HTD Ltsz.: 73.472.1.13.)

Minden bizonnyal hasonló újságról álmodott, mint a Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító¹² – a miskolci katolikus egyházak, tanintézetek és egyesületek hivatalos közlönye –, amelynek első számát 1912. január 15-én volt lehetősége megszerkeszteni és a felsőmiskolci plébánián kiadni. Bevezetőjében azonnal meg is fogalmazta a folyóirat célját: „A katolikus egyesületek tevékenysége, az azokban nyilvánuló szellem és a vallás erényeinek gyakorlása kelti föl leginkább az emberekben az öntudatot, egyházához való ragaszkodását és a bátorságot szent hitünknek bárhol és bárki előtt való megvallására. Ily értelemben a katolikus egyesületi élet a modern magyar katholicizmus fellelője. Minden egyesület egy-egy őrtálló katona, ki a Herkulaneum romjai alatt talált római katona kötelességtudásával áll az őrhelyén. Ezen eszmék szolgálatában fog állni lapunk, mely mint a miskolczi kath. intézmények hivatalos közlönye havonként kétezer példányban hagyva el a sajtót, a hitélet emelését, híveink között az összetartozandóság érzetének ápolását és fejlesztését, a helyes felvilágosodás terjesztését, az egyesületi élet ismertetését tűzte ki feladatául, amivel nemcsak a szorosan vett katolikus egyháznak, hanem társadalmunk

¹² A Miskolczi Katolikus Egyházi Tudósító 1912. január 15-től 1934. december 15-ig havonta jelent meg 2 hasábján, 16 oldalon. Rétyai Kálmán volt az alapítója, felelős szerkesztője és kiadója is a lapnak, sokszor a kiadás költségeit is saját maga finanszírozta. Az 1920-as években megjelenő lapokba pontosan a megjelentetés összegének csökkentése miatt egyre több hirdetés került be. A szerkesztői feladatokat 1917. április 1-től Mikes Lajos vette át tőle, majd 1919. január 1-től a Szent Anna-plébánia káplánjai. <http://lexikon.katolikus.hu/M>

összességének is hasznos szolgálatot vélünk tenni. És ebben a munkánkban soha nem fog más érdek vezetni bennünket, mint a lelkek iránt való szeretet."¹³

Nemcsak a felsőmiskolci egyházközség eseményeiről, iskoláiról, a hitbuzgalmi egyesületeinek, illetve a Miskolci Katolikus Körnek és a Felső-miskolczi Dal- és Önképzőkörnek a tevékenységeiről, jótékonyági teadélutánjaikról, dalversenyeikről számolt be a minden hónapban megjelenő lap,¹⁴ hanem a helyi római és görögkatolikus intézmények, egyesületek és világi egyletek munkáiról is, többek között 1913-ban a Borsod-Miskolczi Közművelődési és Múzeum Egyesület negyedik alkalommal megrendezett négyhetes University Extension, Szabad Egyetem tanfolyamának előadásairól és felkért előadóiról, említhető közülük például Prohászka Ottokár és Istvánffy Gyula neve.¹⁵

Egyesületi élet címen külön rovata indult a lapnak, amelyben a szerkesztő ismertette az egyletek működését, vezetőik névsorát, közölte gyűléseik lefolyását, kimutatásait, terveiket. Tájékoztatta az olvasókat például a katolikus nőegylet választmányi gyűlésén történetekről, többek között arról is, hogy az egyesület hivatalos közlönyévé választotta a Miskolci Katolikus Egyházi Tudósítót, és havonként 250 példány átvételére kötelezte magát. A nőegylet minden tagjának postán küldték el az újságot. Novák Ernő javaslatára a Miskolci Katolikus Olvasókörnek is hivatalos közlönye lett a lap, 200 példányt rendeltek meg belőle, amelyet a tagok között osztottak ki. Kérést is intézett az egyletek felé Réta Kálmán, azt szerette volna elérni, hogy közleményeiket küldjék el a szerkesztőségbe, azaz kellő anyaggal, információval lássák el a rovatot.¹⁶

Beszámolt a lap az Országos Ifjúsági Madárvédő Liga kötelékében a felsőmiskolci egyházközség tanítóinak buzgólkodása folytán megalakult Ifjúsági Madárvédő Ligáról is, amelynek diák tagjai fogadalmat tettek, hogy a madarakat megbecsülik, mindenfajta háziállattal alázattal, kíméletesen és szeretettel bánnak, azokat nem kínozzák és nem bántalmazzák.¹⁷

A sajtó mint új nagyhatalom lépett előtérbe ebben az időben, így működése nem volt elhanyagolható tényező a katolikusok számára Réta Kálmán szerint

¹³ Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító. 1912. január 15. 2–3.

¹⁴ 1915-ben az első kilenc hónapban szünetelt a lap kiadása. Az első szám 1915 októberében jelent meg a hónap első napján, az ezt megelőző időszakban minden hónapban 15-én adták ki.

¹⁵ Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító 1913. február 15. 36, 56. Katolikus Egyházi Tudósító 1913. április 15. 36–38. A Szabad Egyetem további előadássorozatairól is beszámoltak a lapban. Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító 1913. november 15. 204–205., 1914. február 15. 47.

¹⁶ Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító 1912. január 15. 9–10, 12.

¹⁷ Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító 1912. január 15. 9. A felsővárosi plébániához tartozó Római Katolikus Iskola tanítói tanulóikkal csatlakoztak az Ifjúsági Madárvédő Ligához.

sem – jól példázza ezt folyóirata –, hiszen sok emberhez eljutott általa a katolikus igehirdetés és üzenet. A katolikus sajtó felvirágoztatása vezérelte a Miskolcon élő katolikus nőket a budapesti alapítású Katolikus Sajtóegyesület Fővárosi Hölgybizottsága nevű szervezet miskolci fiókjának létrehozására 1912-ben. E lelkes, ügybuzgó és Krisztus szeretetétől vezérelt apostoli testület célként tűzte ki a tisztességes, erkölcsös, keresztény sajtótermékek terjesztését, a hit és erkölcs megerősítését szolgáló, igaz magyar hazafiakat és honleányokat nevelő újságok, folyóiratok pártolását.¹⁸

A felsővárosi plébánián 1910. március 2-án alakult meg Miskolc legelső, katolikus templomon kívüli társadalmi egyesülése, a Miskolci Katolikus Olvasókör – az átszervezést követően, 1913. június 16-tól Miskolci Katolikus Kör –, amelyet lelkesen fogadtak és tevékenységéről szintén beszámoltak a katolikus tudósítóban, például a választmányi gyűlésükről a lap első évfolyamának legelső számában. Tagjai csekély tagsági díj befizetését követően négy hétre könyveket kölcsönözhettek folyamatosan gyarapodó könyvtárukból, ami 1911-ben közel 900 kötetes volt, és 163 tag 1900 esetben vette igénybe szolgáltatásukat.¹⁹ Az elnökség 1912-ben adta ki az utolsó két évben vásárolt, illetve adományozással a könyvtárba került új könyvek jegyzékét.²⁰

Rétay Kálmán, a kör alapító elnöke és vezetője²¹ társaival együtt az olvasást a műveltség fejlesztésében, a széles látókör kialakításában, az információszerzésben, a hozzáállás, magatartás formálásában és a szabadidő kulturált eltöltésében egyaránt fontosnak tartotta. Hasonlóképpen támogatták a különféle művészeti tevékenységek gyakorlását, ugyanis hitre gyakorolt hatásukat mérvadónak tekintették. A Katolikus Kör elnökének, Novák Ernőnek az írásából is kiderül ez, aki szerint *„a zenében, költészetben, festészetben felülemelkedik az a tiszteletreméltó irány, amely a rombolók félszeg törekvéseivel szemben az emberi ideált, a magasabb szellemi lényhez méltó színvonalat szolgálja. És az ekként elért eredmény visszahat a hitéletre, fokozza annak belső erejét.”*²²

¹⁸ Miskolczi Katolikus Egyházi Tudósító 1912. december 16. 184. Bangha Béla jezsuita szerzetes kezdeményezésére alakult meg a Katolikus Sajtóegyesület Fővárosi Hölgybizottsága, céljuk volt egy katolikus sajtóalap létrehozása és az egészséges vidéki sajtó megteremtése.

¹⁹ Miskolczi Katolikus Egyházi Tudósító 1912. június 15. 102, 104.

²⁰ Miskolczi Katolikus Egyházi Tudósító 1912 november 15. 170. Rétay Kálmán mellett számos neves ember ajándékozott kiadványokat a körnek, így például említhető Mihalik József királyi tanácsos, múzeumi és könyvtári országos felügyelő neve, „kinek jóakaratából bírja Kath. Körünk gazdag tartalmú kultúrkönyvtárát” – írta Rétay Kálmány a lapban. Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító 1914. 02. 15. 46.

²¹ Alapító elnök volt rajta kívül még Edeleny Árpád főgondnok és Polónyi Gyula főfelügyelő. (Rétay 1928: 178.)

²² Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító 1912. január 15. 4–5.

A kör négy éven keresztül azokat a katolikusokat tömörítette egy csoportba, akik a katolikus hitet és erkölcsöt akarták megélni saját életükben, családjuk és ismerőseik körében, illetve kötelességeiket is vallásos, hazafias buzgósággal igyekeztek teljesíteni, valamint a közművelődés eszközeit fölhasználva a magán-, társas és közélet minden terén vallási, polgári jogait, igaz érdekeiket szilárdan, összefogva kívánták megóvni.²³ A kör sokféle programot szervezett a vallástalanság és erkölcstelenség ellensúlyozására, 1911-ben négy felolvasást tartottak, rendeztek tárgysorsjátékot, Erzsébet-estélyt, bált, pásztorjátékot, társas összejövetelt, a görögkatolikus templom építési költségeihez hozzájárulásként műkedvelő előadást, ismerkedési estet, és megszervezték a társadalmi és irodalmi szakosztályukat.²⁴ Taglétszámuk 1911 végén összesen 562 fő volt, ebből 383 rendes, 28 külsős és 151 pártoló tag.²⁵

A kultúrára szomjazó munkások lelkesedésének, buzgóságának köszönhetően alakult meg 1913-ban hazafias és vallásos egyesületük, a Felsőmiskolci Dal- és Önképzőkör. A Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító így írt a kör megalakulásáról: *„Üdvös mozgalom indult meg a felső-városrészben az iparosok és munkások között az irányban, hogy egyesületté szervezkedve dalkör-, zenekar- és műkedvelői osztállyal bíró kört alakítanak. A tagok a maguk lelki nemesítése, művelése végett igénybe veszik a Kath. Olvasókör jól felszerelt könyvtárát, a kellő hanganyaggal rendelkezők közül dalkört alakítanak, zenekart szerveznek, a szív vidámítása, az Isten dicsőítése, a kegyelet lerovása és esetleg jótékony célra való közreműködés céljából is, továbbá műkedvelői előadásokat rendeznek. Az iszákosság, kártya s más ártalmas szenvedélyek ellen egész erővel, a legjobb akarattal fölveszik a küzdelmet. Az új kör 1913. február 19-én alakult meg. Tiszteletbeli elnöke Póta László kántor-tanító, ügyvezető elnök Schirger Antal, alelnök Rembeczky Miklós. (...) Védnökének a kör felkérte Rétay Kálmán plébánost, Knaute Rezső hitközségi főgondnokot és Mikulecz János dr. gyári orvost.”*²⁶ Rétay védőszárnya alá vette az együletet, *„alakulásában támasza volt, első lépéseiben buzdította és később is pénzzel, bútordarabokkal és könyvekkel segítette”*.²⁷

²³ Miskolczi Katolikus Egyházi Tudósító 1912. június 15. 90.

²⁴ Rétay 1928: 176.; Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító 1912. január 15. 11.

²⁵ Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító 1912. január 15. 12. Bérelt helyiségben működtek, ami hol az alsóvárosi plébániához, hol a felsővárosihoz volt közelebb, emiatt hol az alsóvárosiak, hol a felsővárosiak morzsolódtak le a körből, ennek köszönhetően csökkent a taglétszámuk. Ezenkívül kiváltak a körből a munkások és megalapították saját egyesületüket, a Felsőmiskolci Dal- és Önképzőkört. Tagjai viszont 1913. február 22-én mint pártoló tagok beléptek az olvasókörbe, és többen közülük a Katolikus Férfi Ligához is csatlakoztak. Az olvasókör a világháború kitörése után, 1914. szeptember 26-án szűnt meg a nehéz anyagi körülmények miatt. Eladták ingóságait és felmondták klubhelyiségük bérletét is. Rétay 1928: 178, 188.

²⁶ Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító 1913. március 15. 55–56.

²⁷ Rétay 1928: 182.

Az önképzőkör tagjai a diósgyőri vasgyár és a város belső részén lakó munkások, kisiparosok, illetve más alsóbb osztályokhoz tartozók közül kerültek ki. Póta László kántortanító irányításával igazi egyesületi életet alakítottak ki, műkedvelő előadásokat tartottak, kabarékat, tudományos előadások rendeztek és felléptek a népszerű Póta László vezette dalárdával. A Miskolci Katolikus Kör megszűnése után könyvtárukat és hagyományait is megörökölték és megőrizték.²⁸

A világháború éveit követően, káplánjuk reformjainak köszönhetően ismét új erőre kapott az egyesület, többek között Király Kálmán ötlete alapján 1925-ben saját zászlót szenteltek. Az ünnepi eseményhez kapcsolódóan dalversenyt hirdettek, ahol a dalárdák mérték össze tudásukat. Az anyagi hasznot hozó rendezvényen már felmerült a gondolata egy új székház építésének a régi szűkös klubhelyiség helyett. A megvalósításban segítségükre volt Hodobay Sándor miskolci polgármester, akitől ingyen telket kaptak a templom közelében, a Szent István utcán, és a főispán, Mikszáth Kálmán, aki téglát és faanyagot szerzett az építkezéshez, illetve közbenjárására a Földművelésügyi Minisztérium és más minisztériumok is jelentős anyagi támogatással járultak hozzá a költségekhez. A miskolci intézmények – mint a Miskolci Takarékpénztár, a Borsod-Miskolci Gőzmalom – és a helyi lakosok közül többen szintén nagyobb összegeket adományoztak a munkákra. Árva Pál műépítész ingyen vállalta a kultúrház tervrajzának elkészítését.²⁹

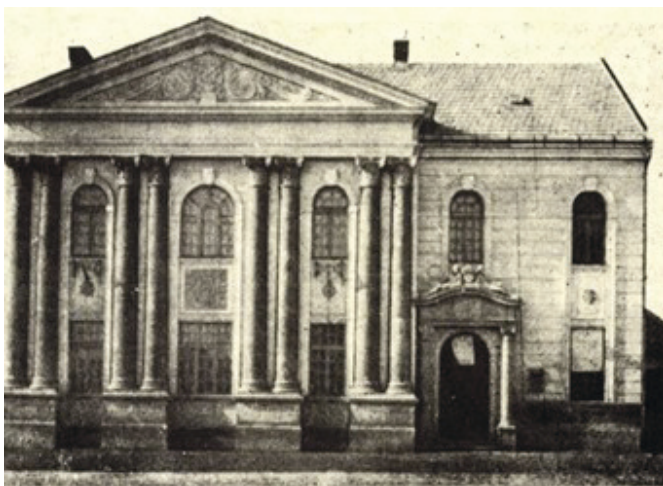
A kultúrház alapkövét a felsővárosi egyházközség ünnepségén, 1928. szeptember 9-én ünnepélyes keretek között tette le és áldotta meg Szmrecsányi Lajos egri érsek. A dalkör pár hónappal később, 1928. november 25-én már birtokba is vehette a sajtó által a munkások díszpalotájának nevezett épület jobb szárnyát, homlokzatán a művészet szimbólumával, a lanttal, belső részén gondnoki lakással, színpaddal ellátott nagyteremmel, olvasó-, könyvtár- és játéktérrel.³⁰ A másik szárnyat a következő év tavaszán tervezték felépíteni, de ez pénz hiányában már nem valósult meg. A székház ünnepélyes felavatásán

²⁸ Réta 1928: 177, 182.

²⁹ Vö. Dobrossy 1997: 210–214. Dobrossy István Hajós László mérnököt nevezte meg az épület tervezőjeként, az anyagi támogatások esetében pedig többféle adományt sorolt fel, mint Réta Kálmán. Magyar Jövő 1928. november 18. 5., 1928. november 23. 7.

³⁰ Magyar Jövő 1928. november 18. 5. Miután 1940 júliusában nyugállományba vonult Réta Kálmán, Mikes Lajos lett az új plébános, aki 1942-ben bérbe adta Buttykay Bélának a Szent István út 4. szám alatt lévő Kultúrházat mozi céljára. Ekkor kapta a „Fészek-mozi”, illetve a „Fészek-mozgó” elnevezést, amelyet 1953-ig, az államosításig megőrzött. Az államosítást követően Táncsics-mozi lett a neve egészen 1992-ig – amíg állami tulajdonban volt –, ezt követően az egyház mint egykori tulajdonosa visszaigényelte a székházát, majd a visszavételt követően eladta. (Dobrossy 1997: 210–214.) Többszöri tulajdonosváltást követően jelenleg az Újszövetség Gyülekezet tulajdonában van a Nagyváthy út 6. szám alatti épület, és a neve Forrás Ház Stúdió.

a dalárdák a pályaudvartól vonultak a Szent Anna-templomhoz, majd a 10 óra-kor kezdődő ünnepi hálaadó szentmisét, illetve az új székház felszentelését és a nagytermében megtartott rendkívüli dalköri díszközgyűlést követően délután részt vettek a Zenepalotában megrendezett dalversenyen, utána bál következett. A város, a kincstár és a minisztérium prominens, jeles képviselői vettek részt az ünnepségen.³¹

A Miskolc-Felsővárosi Dal- és Önképzőkör Kultúrháza Miskolcon, a Szent István utcában, 1929 k. (Fotó: Dobrossy 1997: 211.)

A Forrás Ház Stúdió Miskolcon, a Nagyváthy utcában, 2020. (Felvétel: Vámosi Katalin)

³¹ Egri Népújság 1928. szeptember 13. 2.; Egri Népújság 1928. szeptember 5. 1.; Magyar Jövő 1928. október 16. 3.; Magyar Jövő 1928. november 18. 5.; Reggeli Hírlap 1928. november 27. 4.; Magyar Jövő 1928. november 27. 4.; Koller 1929: 280.

Az impozáns létesítményben pezsgő társasági élet folyt, ami az egyesület működésének három területét: a zenét, a műkedvelő színjátszást és a közös játékot érintette. A legfontosabb a zenei szekció volt, a szinte önálló életet élő dalárda és a berkein belül zenélő és éneklő tagok világa. A vallásos énekeket és hazafias dalokat repertoárjában felvonultató dalárda fellépett templomokban, műkedvelő előadásokon, temetéseken, ünnepségeken, névnapokon, részt vettek szép sikereket elérve dalversenyeken. A második szintéren, kulturális téren színdarabok, víg monológok és páros jelenetek előadásában, kabarék, dalos műsoros estek rendezésében, felolvasások és tudományos előadások szervezésében jeleskedtek az egyleti tagok. Vasárnaponként nagy nyüzsgés volt a kulturális programokon, de hétköznapi is zajos, víg társaság töltötte meg az állandóan nyitva tartó klubhelyiséget, ahol különböző játékok – például a Rétyai Kálmán ajándékozta biliárdasztal vagy sakk-készlet – álltak rendelkezésükre. Különösen este népesedett be a terem, amikor munka után lazítottak és kulturáltan szórakozva töltötték el itt szabadidejüket a munkások. A dal- és önképzőkörnek közművelődési osztálya, sakkosztálya is alakult, tagjai versenyeket rendeztek, többek között a Szikra Gyula gimnáziumi tanár fővédnöksége alatt álló, hét hétig tartó sakkversenyt, amelyet nagy érdeklődés kísért.³² A baráti kötelékeket ápoló tagság együtt ünnepelte a névnapokat, segítették, támogatták egymást, táncmulatságokat, táncestélyeket, a Bükkbe kirándulásokat szerveztek, együtt szilvesztereztek.³³ A kaszinó világához közel álló egyesületi életet alakítottak ki maguknak.³⁴

Rétyai Kálmán a lelki élet elmélyítését segítő hitbuzgalmi társulatokat is létrehozott. A felsőmiskolci plébániára kerülését követően 1910 januárjában már megalapította az Oltáregyesületet, amelynek tagjai minden hónap első vasárnapján 15 órától szentségimádási órát tartottak a templomban.³⁵ Szintén ő alapította 1914-ben a Jézus Szent Szíve Társulatot, a tagok minden hónap első péntekén ünnepi szentmisén vettek részt Jézus Szent Szíve tiszteletére, utána szentségkitétel következett, ahol litániát és engesztelő imádságot mondtak.³⁶ A többi egyesületet is támogatta, a legkorábban megalakult Rózsafüzér Társulatot³⁷ ugyanúgy, mint az 1925 tavaszán megszervezett Katolikus Férfiligát,

³² Magyar Jövő 1937. október 03. 11.

³³ Rétyai 1928: 179–188.

³⁴ Miskolczi Katolikus Egyházi Tudósító 1913. június 15. 126., 1913. szeptember 15. 157–158.

³⁵ 498 főből állt az egyesület, amelynek 139 férfi és 359 nő volt a tagja. 1928-ban újíttotta meg Rétyai Kálmán a szervezetet.

³⁶ A 358 fős létszámú társulathoz 64 férfi és 294 nő tartozott. A tagok naponta egy Hiszekegy, Miatyánk, Üdvözlégy Mária imát mondtak el az Óh, Jézusom édes Szíve, add, hogy téged mindig jobban szeresselek... fohással.

³⁷ 1898. szeptember 4-én jött létre, taglétszáma 460 fő volt. Működése jótékony hatással volt a hitéletre, sokféle tevékenységükkel aktív tagjai voltak az egyházközségnek.

a felsőmiskolci katolikus férfiak egyesületét³⁸ vagy a Rózsafüzér Társulat által 1927. szeptember 18-án alapított Római Katolikus Leányegyesületet.³⁹

A fiatalok számára a Római Katolikus Ifjúsági Egyesületet hozta létre 1928. március 25-én, ahová minden 14 év feletti iparostanonc járhatott.⁴⁰ A felsővárosi katolikus elemi iskolában Galajda János tanító vezetésével a Szent Imre Szívgárda is megalakult 1923-ban.⁴¹ Két évvel később a Szent István (fiú) és Szent Teréz (lány) Szívgárda csoportok a Szent István úti elemi iskolában jöttek létre. Az iskolából kikerült gyerekek csapata pedig a Szent Margit Szívgárda nevet vette fel. 1937-ben Réta Kálmán áldotta meg a jezsuita alapítású, felsővárosi Credo férfigyesület zászlóját. Tagjai a krisztusi eszményekért és a bűn ellen hirdettek harcot, emellett a családokban és köreiken belül buzgó hitéletet és apostoli munkát szerettek volna kialakítani.⁴²

1928. július 29-én ünnepelte az egyházközség a századik Szent Anna-búcsút, amelyre nagyon készültek a hívek, a képviselőtestület, a plébános és a plébánián szolgálatot teljesítők: jubileumi kötetet adtak ki, és a templombelső felújításával is emlékeztetessé kívánták tenni az ünnepi eseményt. Réta Kálmán a renoválásról és a megszüpült templomról rövid összefoglalót jelentetett meg a tudósító 1928. szeptemberi számában: *„A szentély új kiképzésével, a mellékoltárok célszerűbb elhelyezésével és a kórus átépítésével tágasabb lett a templom. Kifestésének figurális*

Gyűjtöttek pénzt például harangok öntésére, segélyezték a szegényeket, javukra sorsjártékokat rendeztek, szegény gyerekeknek ingyen tankönyvet és kirándulásokat biztosítottak, szeretetreggelt, uzsonnát adtak a rászorulóknak, látogatták a betegeket, felkeresték a vadházasságban élőket, zárandoklatokat szerveztek, akadályozták a szekták tagtoborzását, adakoztak, például a Szent Anna-templomba szánt Szent Antal-szobor vásárlásához nagyobb összeggel járultak hozzá, illetve Jézus szíve-oltárt emeltek. Csintalan József káplán 1921-ben szervezte újjá a társulatot.

³⁸ A taglétszámuk 200 fő fölött volt. A tagok toborzásához utcamegízbízott alosztályt szerveztek. Volt egész napos szentségimádásuk, segélyezték a szegény tanulókat, valamint segítettek a plébánosnak a zárandoklatok, ünnepségek, lelkigyakorlatok, körmenetek szervezésében.

³⁹ Összejöveleteiket csütörtökönként tartották, ahol kulturális, hitbuzgalmi és ismeretterjesztő előadásokat hallgattak és kézimunkáztak, de szerveztek teadélutánokat és volt énekkaruk is.

⁴⁰ Taglétszámuk 60 fő volt. Saját kórusban énekeltek, és a Szent István úti egyesületi házba jártak olvasni, művelődni és szórakozni.

⁴¹ 300-nál több gyerek járt az összejöveleteikre, ahol imádkoztak, énekeltek, játszottak, buzdító beszédeket hallgattak. 1926-ban tartották zászlószentelésüket a Szent Anna-templomban.

⁴² Magyar Jövő 1937. április 20. 4. Credo gyűlés a Szent Anna plébánián. Magyar Jövő 1938. november 20. 8.; A vasgyári Credo hitbuzgalmi társulat 1924. május 18-án alakult meg. Magyar Jövő 1924. május. 18. 5., 1927. október 1. 5.; Görömbölyön és Hejőcsabán is működött Credo férfigyesület. Magyar Jövő 1929. június. 26. 5., 1928. november. 28. 5., 1933. június 2. 4.; A miskolci martintelepen is megalakult a Credo egyesület. Magyar Jövő 1936. november 8. 9.

*részét raksai Raksányi Dezső készítette, akinek művészi képességeit sok szép alkotás hirdeti már országszerte. A dekoratív rész Korény József ugyancsak előnyösen ismert akad. festő munkája. A villamos kandeláberek Petrányi Miklós tervei szerint, a fémipari szakiskolában készültek. A kisebb munkákban Miskolc legjobb keresztény iparosai vettek részt. A szentély és a kórus rácsa a Vasgyárban készült.*⁴³ 1928. július 28-án az esti hálaadó szentmisén avatták fel és adták át a híveknek a teljesen megújult templomot.⁴⁴

1928. augusztus 31-én állították fel a Szent Anna téren a Gárdus István szobrászművész tervezte domborművel az 1878. augusztusi miskolci árvíz 50. évfordulójára készült emlékművet, amelynek elkészítését Réta Kálmán kezdeményezte. A felsővárosi elhelyezést is ő szorgalmazta, egyrészt azért, mert itt volt a legtöbb halálos áldozata a katasztrófának, másrészt a városrésznek semmilyen kulturális intézménye vagy emléke nem volt.⁴⁵

Réta Kálmán az egyesületi élet megszervezésével maga köré gyűjtötte a felsővárosi híveket, és a sajtón, a katolikus tudósítón keresztül kitágította a plébánia határait, városszerte több mint 2000 hívőhöz juttatta el a katolikus szót, prédikációkat és híreket.

„Buzgósága megújította a felsőváros vallási életét. Példa erre, hogy az áldozók száma 4500-ról évi 48000-re emelkedett. Az ő érdeme, hogy észrevette: az egyház mint társadalom nem élhet egyedül a templomban, mert hiszen a katolicizmus sem egyedül a templom vallása, hanem a mindennapi életé. A messze előrelátás indította azután munkára. 1909-ben már beszélget híveivel arról, hogy társadalmilag kultúr-munkával is szeretné összefogni a katolikus társadalmat, elsősorban híveit.

Réta Kálmán saját költségén, saját munkájával teremtette meg a Miskolci Katolikus Tudósítót, az első keresztény sajtóterméket Miskolcon. A fellendülő miskolci katolikus élet alapkövét ebben a Katolikus Tudósítóban rakta le.

*Hogy milyen jelentőségű kezdeményezés volt ez, eléggé mutatja az, hogy a háború előtt már egymás után akadnak követői Réta Kálmánnak. Kassán, Bártfán, Nagyszebenben, Egerben jelennek meg egymás után a Réta Kálmán által szerkesztett tudósító nyomán és pontosan annak mintájára a különböző katolikus tudósítók*⁴⁶ – írta róla elismerően a Magyar Jövő újságírója.

A tudósítóról sokan nyilatkoztak elismerően, köztük Bangha Béla S. J. a „Magyar Kultúra” szerkesztője is, aki kollegiális üdvözlét küldte Réta Kálmánnak a következő sorok kíséretében: „A Miskolci Kat. Egyházi Tudósító új sorozatának minden számát nagy figyelemmel és örömmel olvasom és szívből gratulálok azoknak, kik

⁴³ Miskolczi Katolikus Egyházi Tudósító 1928.szeptember 15. 132.

⁴⁴ Réta 1928: 28, 89.

⁴⁵ Reggeli Hírlap 1928. július. 3. 5.; Vö. Dobrossy 1997: 235.

⁴⁶ Magyar Jövő 1940. április 28. 5.

annak összeállításában s terjesztésében közreműködnek. Igazán csodálatos, mily sokról tud ez az ügyes kis lap tárgyalni kicsiny terjedelem mellett, s amellet milyen olcsón. A miskolci Tudósítót az összes enemű hazai próbálkozások közt kétségtelenül az első hely illeti meg.”⁴⁷

FORRÁSOK

Egri Főegyházmegyei Levéltár (EFL)

Acta parochialia (AP)

Miskolc Felsőváros (MF)

Zábráczky Georgius (ZG)

Egri Népújság, 1928.

Hittudományi Folyóirat, 1909.

Magyar Jövő, 1924, 1927–1930, 1933, 1936–1938, 1940.

Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító, 1912–1914, 1928.

Reggeli Hírlap, 1928.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Dobrossy István 1997: *Miskolc írásban és képekben*. 4. kötet. Miskolci Idegenforgalmi és Kulturális Iroda és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc.

Dobrossy István 2002: *Miskolc írásban és képekben*. 9. kötet. Belvárosi Kulturális Menedzser Iroda és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc.

Hadobás Pál 2005: *Edelény és környéke az irodalomban*. (Edelényi füzetek 34.) Edelény, Budapest.

Koller Ferenc 1929: Miskolc város zenei élete. In: Halmay Béla–Leszih Andor (szerk.): *Miskolc és Borsod-Gömör-Kishont egyelőre egyesített vármegyebeli községek*. (Magyar Városok Monográfiája) Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala, Miskolc.

Rétay Kálmán 1928: *Jubileumi emlékkönyv a Miskolc-felsővárosi Szent Anna egyházközség száz éves fennállása alkalmából*. Miskolc-felsővárosi Római Katolikus Egyházközség, Miskolc.

Vámosi Katalin 2018: A Miskolc-selyemréti és a Miskolc-mindszenti Római Katolikus Plébánia rejtett kincsei. *A Herman Ottó Múzeum évkönyve* (57.) 109–136.

⁴⁷ Rétay 1928: 173.

